

Mezhep İçi Karşı Propaganda: Osmanlı-Afgan Diplomatik ve Askeri Karşılaşmaları (1722-1729)

M. Habib Saçmalı

1722 senesinde Kandahar'dan gelen Gılzai Afganları, İsfahan'ı ele geçirdiler ve Safevi tahtını devralarak 1729 senesine kadar İran'ı yönettiler. İran'da yedi yıllık Sünni iktidarı dönemi, nispeten kısa da olsa, iki Sünni güç olan Osmanlılar ve Afganlar arasındaki komşuluğun dini-siyasi dinamiklerine dair oldukça zengin ve alışık olunmayan bir resim ortaya koymaktadır. Bu sunum, karşılıklı elçilik misyonları, rakip fetvalar, büyük bir savaş ve nihayetinde huzursuz bir barış dönemini içeren 1720'lerdeki Osmanlı-Afgan karşılaşmalarının propaganda yönünü ele almaktadır. Sunumun iddialarından biri, İstanbul-İsfahan eksenindeki Sünni-Sünni ilişkilerinin şekillenmesinde din kardeşliğinin birleştiriciliğinden ziyade, siyasi rekabetin çatışmacı yapısının daha belirleyici olduğudur.

Ortak dini kimlik, her iki hanedanı Sünni tebaanın gözünde eşit derecede meşru alternatifler haline getirmiştir. Bu durum neticesinde, Osmanlılar ve Afganlar birbirlerine karşı siyasi üstünlük sağlamak ve meşruiyetlerini zaafa uğratmamak için yoğun bir rekabete girmişlerdir. Rekabet, çeşitli Sünni merkezi ve çevresel aktörü bir tarafın diğerinden daha üstün olduğuna ikna etmek üzerinedir. Bu aktörleri belirlemek ve görelî güçlerini değerlendirmek, tarihsel kaynak yetersizliği sebebiyle kolay olmasa da hem Osmanlıların hem de Afganların bu bileşenleri ikna etmek için farklı propaganda araç ve yöntemleriyle büyük çaba sarf etmesi, bu rekabette bir tür “kamuoyu”nu gündeme getirmektedir. Bu sunum, Osmanlı kroniklerini, çağdaş Avrupa kaynaklarını, karşılıklı diplomatik mektupları, ulema mektuplarını, fetvaları ve Mühimme defterlerini kullanarak, iki Sünni komşu arasındaki erken modern dönemdeki ortak mezhepsel rekabetin “propaganda” ve “kamu diplomasisi” yönüne ışık tutmayı amaçlamaktadır.